

UNIDADE

1

Roma: un enclave perfecto

A LINGUA LATINA

- O latín era a lingua do Latium (rexión de Italia arredor de Roma)
- Procede do indoeuropeo
- Pertence ao grupo itálico
- Dá orixe ás linguas romances: galego, portugués, castelán, catalán provenzal, francés, italiano, sardo, reto-romano, romanés e dálmata (xa desaparecida).

Evidentemente unha lingua falada ao longo de tantos séculos, en lugares tan afastados entre si, e sometida á influencia das linguas autóctonas, non puido manterse sempre igual, senón que evolucionou ao longo do tempo. Por este motivo, podemos distinguir entre:

- LATÍN ARCAICO OU PRELITERARIO. Denomínase así o que se emprega dende o século VIII até o século III a.C., momento no que xorden os primeiros textos literarios.
- LATÍN PRECLÁSICO. O que se utiliza tras a aparición deses primeiros textos literarios. Nel apréciase unha transformación da lingua que alcanza o seu momento de plenitude no século I a.C.
- LATÍN CLÁSICO. O que se emprega dende o século I a.C. até o século I d.C. Constitúe o momento de máximo esplendor da lingua latina. É o que se estuda por considerarse o máis representativo. Perdura, con características moi similares, aínda que con menor brillantez, até o século II d.C., no que constitúe o latín postclásico.
- LATÍN TARDÍO. Supón o declive desta lingua, que, a medida que o Imperio se esborralla, vai fragmentándose e diferenciándose cada vez máis segundo o lugar no que se fala, proceso que culmina no século VII d.C.
- LATÍN MEDIEVAL. Marca o final da lingua falada, pois, durante a Idade Media, no período comprendido entre o século VII e o XIV d.C., o latín perdura só como lingua escrita.
- LATÍN HUMANÍSTICO. Constitúe unha recuperación do latín clásico. Utilízase no Renacemento, a partir do século XV d.C., como lingua de cultura, de feito as obras filosóficas e científicas desta época están escritas nela.

Pódese deducir doadamente que en todo este tempo tampouco é igual o latín que falan as persoas cultas e o pobo. Este último fala un latín que se denominou **VULGAR** e que é utilizado, entre outros, polos soldados e comerciantes que se instalan nos territorios conquistados. **Del**, que foi sometido a partir do século V d.C. a un proceso de transformación e fragmentación favorecido pola caída do Imperio, **naceron as distintas linguas romances**.

Realiza as actividades do PENSVM 1

Posto que tanto o galego coma o castelán proceden do latín, moitos dos coñecementos lingüísticos adquiridos poderanse identificar ao estudar esta lingua.

FONÉTICA E FONOLOXÍA LATINAS

- Fonemas vocálicos:

GRAO DE ABERTURA	ZONA DE ARTICULACIÓN		
	Anterior	Central	Posterior
Mínimo	i		u
Medio	e		o
Máximo		a	

Pero, en latín, dependendo do tempo empregado na súa pronunciación, as cinco vogais mencionadas poden ser breves ou longas. Para recoñecer a súa cantidade, hai que fixarse no

signo que se coloca sobre elas: un semicírculo ($\circ$) para as breves, e un guión ($\bar$) para as longas. En **dōnūm** [dónum], o **o** é longo ($\bar{o}$), e o **u**, breve ($\circ u$).

- Ditongos: **au**, **ae**, **oe**, **eu** e, excepcionalmente, **ui**. Considéranse coma unha vocal longa.
- **Fonemas consonánticos**, segundo o modo de articulación:

Oclusivos:

	Bilabiais	Dentais	Guturais
Xordos	p	t	c, k, q
Sonoros	b	d	g

Fricativos: /f/, /s/

Muda: /h/

Lateral: /l/

Vibrante: /r/

Nasais: /m/, /n/

Dobre: /x/

- **Alfabeto latino:**

Constaba en época clásica de 20 letras correntes:

a b c d e f g h i l m n o p q r s t u x
A B C D E F G H I L M N O P Q R S T V X

e 3 letras raras: **k** (que só se usa na palabra **Kalendae**), **y** e **z** (nos préstamos do grego).

Coincide, pois, basicamente co galego e co castelán (non existe o /j/ nin o /ñ/)

Teñen distinta pronunciación que en castelán e/ou galego:

- **g** - pronúnciase sempre suave [g].
- **qu** e **gu** representan respectivamente aos fonemas labiovelares, /qw/ e /gw/: **quinque** [qwinqwe], **sanguis** [sángwis], onde o /u/ conta un apéndice do /q/ ou do /g/, pronunciándose sempre.
- **c** - sempre soa [k].
- **h** - non se pronuncia. Tampouco nas combinacións **ch**, **th**, **rh** usadas sobre todo na transcripción de palabras gregas (**cholera** [kólera], **theatrum** [teátrum], **rhedor** [rétor]), pero a combinación **ph** soa [f]: **philosophia** [filosofía].
- **ll** - pronúnciase [l-l].
- O **i** e o **u** poden ter valor vocálico e consonántico. No primeiro caso a súa pronunciación, [i] e [u] respectivamente, coincide coas do galego e do castelán: **ducis** [dúkis], **dulcis** [dúlkis]. Non obstante, cando teñen valor consonántico, o **i** pronúnciase [i], e o **u**, [w]: **iaceo** [yákeo], **maior** [máyor], **victor** [wíktor], **amavit** [amáwit]. Nota que, nos libros escolares, escribimos **u** cando e vogal e **v** cando é consoante.
- O **x** representa un son dobre [k, g + s]: **dux** [duks], **rex** [regs] e pronúnciase sempre [ks].
- A grafías **y** e **z** pronunciábanse como a [ü] francesa e [ds] respectivamente: **zephyrus** [dséfúrus].

Realiza as actividades dos PENSA 2 e 3

Nota: O pl. de **pensum** é **pensa**.

- **Acentuación:**

- Non hai palabras agudas (salvo os monosílabos) nin sobreesdrúxulas.
- As palabras de dúas sílabas son graves: **lúpus**, **páter**, **dómus**
- As de máis de dúas, son graves ou esdrúxulas, segundo sexa a **cantidade da penúltima** sílaba (se esta é longa, a acentuación é grave; se é breve, esdrúxula): **amabāmus** [amabāmus], **monebīmus** [monébimus].

Realiza as actividades dos PENSA 4 e 5

MORFOSINTAXE LATINA

- Estrutura das palabras: raíz ou lexema, sufixos, desinencias (coma en galego ou castelán).
- Clases de palabras:

VARIABLES (Cambian de forma)	INVARIABLES (Non cambian de forma)
Substantivo Adxectivo Pronome Verbo	Adverbio Interxección Preposición Conxunción
Nota: en latín non hai artigo.	

O VERBO

- Categorias gramaticais do verbo:
  - Iguais que no galego e no castelán: persoa, número, tempo, modo e voz.
- A conjugación: Conxunto de formas verbais.

SISTEMA VERBAL LATINO (Formas persoais)		
MODOS	SISTEMA DE PRESENTE (INFECTVM)	SISTEMA DE PERFECTO (PERFECTVM)
INDICATIVO	Presente	Pretérito perfecto
	Pretérito imperfecto	Pretérito pluscuamperfecto
	Futuro imperfecto	Futuro perfecto
SUBXUNTIVO	Presente	Pretérito perfecto
	Pretérito imperfecto	Pretérito pluscuamperfecto
IMPERATIVO	Presente	
	Futuro	

Hai catro conjugacións: esta distinción só afecta ás formas de **infectum** (nas formas de **perfectum** a conjugación é única). Distínguense pola terminación das tres primeiras formas do enunciado:

ENUNCIADO DOS VERBOS LATINOS NO <i>INFECTUM</i>				
1ª pers. sg. pres. indicativo	2ª pers. sg. pres. indicativo	Infinitivo	Tema en	CONJUGACIÓN
-o	-as	-āre	-ā	1ª
-eo	-es	-ēre	-ē	2ª
-o	-is	-ēre	consonante ou -u-	3ª
-īo	-is	-ēre	-ī	4ª mixta *
-īo	-is	-īre	-ī	4ª
* A conjugación mixta denomínase así porque combina formas da 3ª e da 4ª.				

- Os sistemas verbais galego e latino están extraordinariamente próximos: só hai pequenas diferenzas no subxuntivo, onde o galego non ten tempos do eixo do pasado.
- O castelán innovou introducindo unha división entre tempos simples e tempos compostos, allea ao latín e ao galego.

Realiza as actividades do PENSVM 6

O NOME

- Categorias gramaticais do nome:
  - Xénero: masculino, feminino e neutro (cada substantivo ten só un xénero).
  - Número: singular e plural.
  - Caso: nominativo, vocativo, acusativo, xenitivo, dativo e ablativo
- Correspondencia entre función sintáctica e caso:

FUNCIÓN SINTÁCTICA	CASO
Suxeito	Nominativo
Atributo	
Apelación	Vocativo
Complemento directo	Acusativo
Complemento circunstancial	
Complemento determinativo	Xenitivo
Complemento indirecto	Dativo
Complemento circunstancial	Ablativo
Complemento axente	

- Declinación: Conxunto de formas que pode presentar un substantivo, adxectivo ou pronome de acordo coa súa función sintáctica dentro da oración (casos).
  - Os substantivos latinos agrúpanse en cinco declinacións.
  - A declinación á que pertence un substantivo está indicada polo seu enunciado, formado polo nominativo e o **xenitivo**, xeralmente, do singular.

DECLINACIÓN	Tema en	ENUNCIADO	
		NOMINATIVO	XENITIVO
Primeira	-a	-a	-ae
Segunda	-o/-e	-us, -er, -ir, -um	-i
Terceira	cons./ -i	variable	-is
Cuarta	-u	-us, -u	-us
Quinta	-e	-es	-ei

Realiza as actividades do PENSVM 7

SINTAXE

A ORDE DE PALABRAS

- Non determina as funcións sintácticas.
- Tendencias xerais:
  - Verbo ao final
  - O determinante (adxectivo ou complemento determinativo) vai diante da palabra que determina.
  - O complemento determinativo intercálase entre a preposición e o substantivo ou o adxectivo e o substantivo ao que se refire.
- De acordo co anterior podemos concluír que o latín é unha lingua SOV (Suxeito-Obxecto-Verbo), fronte ó galego ou o castelán, linguas SVO (Suxeito-Verbo-Obxecto). Isto é importante á hora de traducir textos: ao principio hai tendencia a manter a orde latina, o que a maioría das veces é inviable, sobre todo se non coincide a orde nas dúas linguas. En castelán e en galego a orde ten que ser SVO, do contrario hai que facer modificacións na oración, basicamente utilizando incrementos que advirten que a orde está subvertida. Así, se intentamos cambiar a orde de *Miguel ama a Daniela* por *A Daniela Miguel a ama*, notamos a aparición dun incremento **a** que advirte que a orde non é a esperada. No caso de que sigas a orde latina (o que non é recomendable), terás que utilizar a miúdo estes incrementos (*me, te, se, o, a, lle*, etc.) que esixen as estruturas do galego, pero que non aparecerán no texto latino.

Realiza as actividades de repaso